

УДК 346.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.2.15>

ДОГОВІРНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Швидка Т.І.,

*докторка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри господарського права,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
адвокат
ORCID: 0000-0002-6152-2705
e-mail: Raketa7770@gmail.com*

Швидка Т.І. Договірні та організаційно-правові інструменти реалізації економічної політики держави: господарсько-правовий аспект.

У статті здійснено комплексний господарсько-правовий аналіз договірних та організаційно-правових інструментів реалізації економічної політики держави в умовах трансформації національної економіки, євроінтеграційних процесів та реформування системи господарського законодавства. Обґрунтовується положення про те, що ефективна економічна політика держави не обмежується використанням публічно-правових регуляторних механізмів, а реалізується також через систему господарсько-правових засобів, які забезпечують узгодження публічних економічних інтересів із приватною ініціативою суб'єктів господарювання.

Зазначається, що в сучасних умовах економічна політика держави набуває багатомірного характеру, поєднуючи стратегічні цілі соціально-економічного розвитку з правовими інструментами їх досягнення. У цьому контексті господарське право розглядається не лише як регулятор господарських відносин, а як нормативна основа реалізації економічної політики, що забезпечує системність і передбачуваність правового впливу держави на економічні процеси.

У статті проаналізовано поняття та зміст економічної політики держави з позицій господарського права та обґрунтовано доцільність її розгляду як самостійного об'єкта господарсько-правового регулювання. Акцентовано увагу на механізмі реалізації економічної політики у сфері господарювання, який включає нормативні, інституційні, договірні та організаційно-правові елементи. Доведено, що саме поєднання цих елементів забезпечує гнучкість і адаптивність економічної політики та дозволяє реалізовувати її без надмірного адміністративного втручання.

Особливу увагу приділено ролі договірних інструментів у механізмі реалізації економічної політики держави. Розкрито господарсько-правову природу договору як засобу координації економічних інтересів суб'єктів господарювання та держави. Підкреслюється, що договірні конструкції виконують стабілізаційну та стимулюючу функції, сприяючи формуванню передбачуваного правового середовища та підвищенню ефективності господарської діяльності.

У статті також звертається увага на значення організаційно-правових елементів у механізмі реалізації економічної політики держави, які визначають загальні моделі участі суб'єктів у господарському обороті та умови здійснення господарської діяльності. Наголошується, що трансформація господарського законодавства та процеси декодифікації актуалізують проблему збереження системності правового регулювання, зокрема у частині узгодженості договірних і організаційно-правових засобів впливу на економічні процеси.

У підсумку зроблено висновок, що договірні та організаційно-правові інструменти реалізації економічної політики держави мають розглядатися як взаємопов'язані елементи єдиного господарсько-правового механізму. Ефективність такого механізму залежить від їх нормативної визначеності, узгодженості та здатності забезпечувати баланс між публічними економічними інтересами держави і автономією суб'єктів господарювання в умовах сучасних економічних трансформацій.

Ключові слова: економічна політика держави; господарське право; господарсько-правове регулювання; договірні інструменти; організаційно-правові форми; суб'єкти господарювання; механізм реалізації економічної політики; публічні та приватні інтереси; декодифікація господарського законодавства.

Shvydka T.I. Contractual and organizational-legal instruments for the implementation of state economic policy: an economic law perspective.

The article provides a comprehensive economic-law analysis of contractual and organizational-legal instruments for the implementation of state economic policy in the context of the transformation of the national economy, European integration processes, and reforms of economic legislation. It substantiates the position that effective state economic policy is not limited to the use of public-law regulatory mechanisms but is also implemented through a system of economic-law instruments that ensure the coordination of public economic interests with the private initiative of economic entities.

It is emphasized that under contemporary conditions state economic policy acquires a multidimensional character, combining strategic objectives of socio-economic development with legal instruments for their achievement. In this context, economic law is considered not only as a regulator of economic relations but also as a normative foundation for the implementation of state economic policy, ensuring the systemic nature and predictability of the state's legal influence on economic processes.

The article analyzes the concept and content of state economic policy from the standpoint of economic law and substantiates the expediency of its consideration as an independent object of economic-law regulation. Particular attention is paid to the mechanism for implementing economic policy in the sphere of economic activity, which includes normative, institutional, contractual, and organizational-legal elements. It is proven that the combination of these elements ensures the flexibility and adaptability of economic policy and allows for its implementation without excessive administrative interference.

Special emphasis is placed on the role of contractual instruments in the mechanism of state economic policy implementation. The economic-law nature of contracts is revealed as a means of coordinating the economic interests of economic entities and the state. It is highlighted that contractual arrangements perform stabilizing and stimulating functions, contributing to the formation of a predictable legal environment and increasing the efficiency of economic activity.

The article also addresses the significance of organizational-legal elements in the mechanism of state economic policy implementation, which determine the general models of participation of economic entities in economic turnover and the conditions for conducting economic activity. It is noted that the transformation of economic legislation and the processes of decodification actualize the problem of preserving the systemic coherence of legal regulation, particularly with regard to the coordination of contractual and organizational-legal instruments influencing economic processes.

In conclusion, it is argued that contractual and organizational-legal instruments for the implementation of state economic policy should be considered as interrelated elements of a unified economic-law mechanism. The effectiveness of this mechanism depends on their normative certainty, coherence, and ability to ensure a balance between the public economic interests of the state and the autonomy of economic entities in the context of contemporary economic transformations.

Key words: state economic policy; economic law; economic-law regulation; contractual instruments; organizational-legal forms; economic entities; mechanism of economic policy implementation; public and private interests; decodification of economic legislation.

Постановка проблеми. Реалізація економічної політики держави у сфері господарювання традиційно пов'язується з використанням публічно-правових інструментів державного регулювання. Водночас в умовах трансформаційної економіки, євроінтеграційних процесів і реформування господарського законодавства зростає значення господарсько-правових інструментів, які забезпечують гнучкість і адаптивність державного впливу на економічні процеси.

Особливу роль у цьому контексті відіграють договірні конструкції та організаційно-правові форми суб'єктів господарювання, через які держава опосередковано впливає на економічну поведінку учасників ринку та забезпечує баланс приватних і публічних інтересів. Водночас у науковій доктрині зазначені інструменти переважно досліджуються фрагментарно, без комплексного аналізу їх місця у механізмі реалізації економічної політики держави.

Додаткової актуальності проблема набуває у зв'язку з процесами декодифікації господарського законодавства та переглядом ролі Господарського кодексу України, що посилює ризик втрати системності правового регулювання. За таких умов постає об'єктивна потреба у формуванні цілісного господарсько-правового підходу до договірних та організаційно-правових інструментів як складових механізму реалізації економічної політики держави.

Метою статті є обґрунтування договірних та організаційно-правових інструментів як взаємопов'язаних елементів господарсько-правового механізму реалізації економічної політики держави, а також визначення їх ролі у забезпеченні ефективного правового впливу на економічні процеси в умовах трансформації господарського законодавства.

Актуальність теми. В умовах трансформації національної економіки, зумовленої євроінтеграційними процесами, воєнним станом та реформуванням системи господарського законодавства, особливої актуальності набуває питання ефективної реалізації економічної політики держави. Вирішення цього завдання потребує використання не лише публічно-правових, а й господарсько-правових інструментів, здатних забезпечити системний і гнучкий вплив на економічні процеси.

Процеси декодифікації господарського законодавства та перегляд ролі Господарського кодексу України актуалізують проблему збереження системності правового регулювання господарських відносин, що зумовлює необхідність комплексного господарсько-правового дослідження договірних та організаційно-правових інструментів реалізації економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічної політики держави та механізмів її реалізації достатньо широко представлена у вітчизняній господарсько-правовій доктрині. У працях Д.В. Задихайла, В.С. Щербини, О.А. Подцерковного, Б.М. Полякова та інших учених розкривається системний характер економічної політики держави, аналізується її правове забезпечення, а також роль господарського права у формуванні стратегічних напрямів економічного розвитку та державного впливу на економічні процеси.

Окрім аспекти договірної регулювання господарських і корпоративних відносин, а також питання правового статусу суб'єктів корпоративних відносин і системи організаційно-правових форм суб'єктів господарювання висвітлювалися у працях О. Беянович, О. Вінник, О. Гарагонич, Л. Дорошенко, В. Жорнокуй, О. Кібенко, О. Кологойда, І. Лукач, А. Смітюха, І. Спасибо-Фатєєвої, Л. Щербакової, В. Щербини та інших науковців. Водночас у наукових дослідженнях відсутній комплексний господарсько-правовий підхід до аналізу договірних та організаційно-правових інструментів як взаємопов'язаних елементів механізму реалізації економічної політики держави, що зумовлює актуальність і наукову новизну даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Економічна політика держави є багаторівневим явищем, що охоплює сукупність цілей, пріоритетів та інструментів державного впливу на економічні процеси з метою забезпечення сталого розвитку, ефективного функціонування ринків і узгодження публічних та приватних інтересів у сфері господарювання. У господарсько-правовому вимірі вона не зводиться лише до програм чи управлінських рішень, а має нормативно оформлений характер і визначає рамки правового впливу держави на господарську діяльність.

Зміст економічної політики формується через взаємопов'язані елементи: стратегічні орієнтири економічного розвитку, пріоритети державного втручання та комплекс правових, організаційних і договірних інструментів їх реалізації. Вона відображає бажану модель економічного розвитку і водночас окреслює допустимі межі автономії суб'єктів господарювання.

Для господарсько-правового аналізу принциповим є відмежування економічної політики від державного управління та державного регулювання економіки. Державне управління пов'язується з організаційно-розпорядчою діяльністю органів публічної влади, тоді як державне регулювання охоплює сукупність адміністративних, фінансових і контрольних заходів впливу на суб'єктів господарювання. Натомість економічна політика має ширший зміст: вона формує стратегічні орієнтири розвитку економіки та загальні правила взаємодії держави і бізнесу, реалізуючись через поєднання публічно-правових і приватноправових (у тому числі господарсько-правових) механізмів. Саме в цій площині економічна політика постає як самостійний об'єкт господарсько-правового регулювання та потребує системного нормативного забезпечення.

Господарсько-правовий підхід дозволяє розглядати економічну політику як правову категорію, що опосередковує економічні процеси через правові форми та інструменти. Як зазначає Д.В. Задихайло, у межах такого підходу економічна політика набуває нормативного виміру, стаючи еле-

ментом господарського правопорядку та визначаючи умови здійснення господарської діяльності, правовий статус суб'єктів господарювання і допустимі моделі їх поведінки на ринку [6].

Реалізація економічної політики у сфері господарювання здійснюється через багаторівневий механізм, що поєднує нормативні, інституційні та договірні елементи й забезпечує трансформацію стратегічних цілей у конкретні правові та організаційні форми впливу на економічні процеси.

Нормативний елемент включає систему законодавчих і підзаконних актів, які закріплюють цілі, пріоритети та інструменти державного впливу на господарську діяльність. Ефективність цього елемента визначається не кількістю норм, а їх системністю, узгодженістю та відповідністю стратегічним завданням економічного розвитку.

Інституційний елемент представлений системою органів державної влади та інших публічних інституцій, діяльність яких спрямована на формування і реалізацію економічної політики, координацію економічних процесів та забезпечення виконання нормативних приписів. Інституційний вплив держави у сфері господарювання є похідним від нормативної основи та реалізується у взаємозв'язку з правовими формами впливу на економіку.

Важливе місце у механізмі реалізації економічної політики посідають договірні інструменти, які забезпечують опосередкований і гнучкий вплив на економічну поведінку суб'єктів господарювання. Господарські договори, у тому числі корпоративні, сприяють координації приватних інтересів із публічними цілями економічного розвитку, формуванню передбачуваного правового середовища та стимулюванню інвестиційної активності.

Роль господарського права полягає у формуванні правової рамки, що поєднує публічні та приватні інструменти впливу на економічні процеси й забезпечує узгодженість між нормативними приписами, інституційною діяльністю та договірними механізмами. Саме через норми господарського права економічна політика інтегрується у правопорядок і трансформується у правила поведінки суб'єктів господарювання.

Взаємодія публічних і приватних інструментів зумовлює необхідність балансу між державним втручанням і автономією волі суб'єктів господарювання. Надмірна імперативність може стримувати економічну активність, тоді як абсолютизація приватноправових механізмів — звужувати можливості держави реалізовувати стратегічні напрями економічного розвитку. Відтак господарсько-правовий механізм реалізації економічної політики має забезпечувати оптимальне поєднання публічних і приватних засобів регулювання з урахуванням цілей економічної безпеки, сталого розвитку та ефективного функціонування ринкової економіки.

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки *договір виходить за межі традиційного розуміння як виключно правової форми врегулювання приватних інтересів сторін і набуває значення господарсько-правового інструменту реалізації економічної політики держави*. Через використання договірних конструкцій держава здійснює опосередкований вплив на економічну поведінку суб'єктів господарювання, формуючи умови функціонування ринків, забезпечуючи стабільність господарського обороту та сприяючи досягненню стратегічних економічних пріоритетів.

Господарський договір у цьому контексті виступає формою поєднання приватноправових засад автономії волі сторін із публічно-правовими цілями економічного розвитку. На відміну від цивільно-правового підходу, який зосереджується переважно на індивідуальних інтересах учасників договірних відносин та еквівалентності майнового обміну, *господарсько-правовий підхід дозволяє розглядати договір як інструмент координації економічних інтересів, що має значення для функціонування відповідного ринку або галузі економіки в цілому*.

У межах реалізації економічної політики держави договір виконує низку взаємопов'язаних функцій, зокрема регулятивну, стабілізаційну та стимулюючу. Регулятивна функція проявляється у встановленні правил поведінки учасників господарських відносин відповідно до визначених державою економічних пріоритетів. Стабілізаційна функція полягає у забезпеченні передбачуваності господарських зв'язків і зниженні рівня економічних ризиків, тоді як стимулююча функція реалізується через створення договірних умов, що заохочують інвестиційну активність, інноваційну діяльність та розвиток підприємництва.

Застосування договірних механізмів як інструментів реалізації економічної політики дозволяє державі відійти від домінування імперативних форм регулювання та використовувати більш гнучкі моделі впливу, які враховують специфіку окремих ринків, галузей і суб'єктів господарювання. Такий підхід відповідає сучасним європейським моделям правового регулювання економіки, у яких ключовою є ідея поєднання публічних і приватних інструментів правового впливу.

Договірні та організаційно-правові інструменти реалізації економічної політики держави не можуть розглядатися ізольовано, оскільки вони утворюють єдину систему господарсько-правових засобів впливу на економічні процеси. Їх ефективність зумовлюється не автономним функціонуванням кожного з інструментів, а ступенем їх узгодженості та взаємодії у межах загального механізму правового регулювання господарської діяльності.

Організаційно-правові форми суб'єктів господарювання створюють структурну основу реалізації економічної політики держави, визначаючи модель участі суб'єктів у господарському обороті, механізми управління, відповідальності та розподілу ризиків. Водночас договірні інструменти, зокрема господарські та корпоративні договори, забезпечують функціональне наповнення цієї структури, конкретизуючи правила поведінки суб'єктів господарювання та адаптуючи їх до умов конкретних економічних відносин.

У науковій літературі звертається увага на те, що відносини між суб'єктом господарювання та його структурними підрозділами, які виникають у процесі внутрішнього управління, належать до внутрішніх організаційно-господарських відносин. Так, А.Г. Бобкова та А.М. Захарченко обґрунтовують, що такі відносини мають комплексний характер і можуть охоплювати не лише організаційні, а й окремі майнові елементи [10, с. 72]. Відповідно, внутрішньогосподарські договори, незважаючи на їх переважно організаційне спрямування, можуть виконувати також стимулюючу функцію, зокрема шляхом визначення особливих умов оплати праці або порядку використання отриманих доходів.

Ефективність застосування внутрішньогосподарських договірних механізмів значною мірою залежить від їх змістовного наповнення та належного забезпечення виконання. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Т.В. Бондар та А.С. Красноноса, які підкреслюють зростаючу роль сучасних методів мотивації персоналу як складової ефективного управління підприємствами, зокрема фінансових, освітніх, організаційних та технологічних стимулів [11]. Застосування таких механізмів у межах внутрішньогосподарських договорів може розглядатися як додатковий інструмент реалізації економічних пріоритетів суб'єкта господарювання.

Особливої актуальності питання договірних та організаційно-правових інструментів набувають у зв'язку з трансформацією господарського законодавства, втратою чинності Господарського кодексу України [1] та започаткуванням процесу рекодифікації цивільного законодавства. У цьому контексті заслуговує на увагу Законопроект № 14056 [3], яким пропонується оновлення положень Цивільного кодексу України, зокрема щодо визначення корпоративних відносин і суб'єктного складу носіїв корпоративних прав. Запропоновані зміни мають істотний вплив на правове регулювання договірних та організаційно-правових аспектів господарської діяльності, що зумовлює необхідність їх господарсько-правового осмислення з точки зору забезпечення системності правового впливу на економічні процеси та реалізації економічної політики держави.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що економічна політика держави у сфері господарювання є самостійним об'єктом господарсько-правового регулювання, який потребує системного нормативного забезпечення та комплексного правового аналізу. Вона реалізується не лише через публічно-правові механізми державного управління та регулювання, а й через сукупність господарсько-правових інструментів, що забезпечують узгодження стратегічних цілей економічного розвитку з економічною поведінкою суб'єктів господарювання.

Обґрунтовано, що механізм реалізації економічної політики держави у сфері господарювання має багаторівневий характер і включає нормативні, інституційні та договірні елементи, взаємодія яких забезпечує гнучкість і адаптивність правового впливу на економічні процеси. У цьому механізмі господарське право виконує системоутворюючу функцію, інтегруючи публічні та приватні інструменти у єдину правову модель реалізації економічної політики.

Доведено, що договірні та організаційно-правові інструменти утворюють взаємопов'язану систему господарсько-правових засобів, ефективність якої залежить від рівня їх узгодженості та нормативної визначеності. Саме поєднання структурних і функціональних правових механізмів дозволяє державі реалізовувати економічну політику без надмірного адміністративного втручання, забезпечуючи баланс між автономією суб'єктів господарювання та публічними інтересами.

Наголошено, що в умовах трансформації господарського законодавства та процесів декодифікації особливої значущості набуває збереження системності господарсько-правового регулювання як передумови ефективної реалізації економічної політики держави. Фрагментація правового регулювання договірних і організаційно-правових інструментів може негативно впливати на

передбачуваність господарського обороту та ускладнювати досягнення стратегічних економічних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги першої № 14056 від 21 вересня 2025 р. <https://ips.ligazakon.net/document/ji13613a?an=2>.
4. Гарাগонич О.В. Суб'єкти корпоративних відносин: теоретико-правові аспекти. *Право України*. 2021. № 6. С. 26–45. DOI: 10.33498/louu-2021-06-026.
5. Жорнокуй В.Г. Засновники в. учасники підприємницьких товариств: сучасний стан законодавства та правової доктрини. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2024. № 64. С. 105–116. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2024/11/zbirnyk-tez-yurydychna-klinika_osin_2024.pdf.
6. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2013. 38 с.
7. Марущак Я.С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 485 с.
8. Смірнов Г.Ю. Корпоративні права: особливості здійснення та захисту: дис. ... докт. філософії. Київ, 2023. 261 с.
9. Смітнюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 662 с.
10. Бобкова А.Г., Захарченко А.М. Види організаційно-господарських відносин. *Право України*. 2019. № 8. С. 65–76. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2019-08-065>.
11. Бондар Т.В., Краснонос А.С. Сучасні методи мотивації персонал. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-114>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 05.03.2026

© Швидка Т.І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0